

Sürdürülebilirliğin Sosyal Temsilleri: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

The Social Representations of Sustainability: A Study on University Students

Ergül Söylemezoğlu^a
Gamze Özdemir Planalı^b

Özet

Teorik anlamda sürdürülebilirlik; ekonomi, ekoloji ve sosyal sürdürülebilirlik gibi birçok farklı olguyu kapsamaktadır. Ancak bu kavramın Türkiye'deki üniversitelerin paydaşları tarafından nasıl algılandığına dair bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de ilk kez, kurumsal akreditasyona sahip bir devlet üniversitesindeki 165 lisans öğrencisinin katılımıyla yükseköğretimde sürdürülebilirliğin sosyal temsilleri araştırılmıştır. Katılımcıların yaşları 18 ile 43 arasında değişmektedir. Çeşitlilik ($d = .70$) ve nadirlik indeksleri ($h = .75$), öğrencilerin sürdürülebilirlik ile ilgili ortak bir anlayışa sahip olmadığını göstermiştir. Ek olarak, sürdürülebilirliğin sosyal temsil yapısında "kalite", "hijyen", "verimlilik", "gıda", "eğitim", "teknoloji", "geri dönüşüm", "enerji" ve "ulaşım" kelimelerinin önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak, öğrencilerin sürdürülebilirlik kavramını diğer kurumsal kavramlar, kendi ihtiyaçları ve çevre ile ilgili meseleler üzerinden inşa ettiği görülmüştür. Sürdürülebilirliğin sosyal ve ekonomik yönlerinin ise görece göz ardı edildiği çıkarımına ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları, Türkiye'deki üniversitelerde sürdürülebilirlik kavramına ilişkin daha kapsamlı ve yaygın bir kurumsal anlayışın oluşturulması için geliştirilecek yükseköğretim politikaları açısından tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yükseköğretim, Sosyal Temsiller, Hiyerarşik Çağrışım Testi

Başvuru: 02.08.2024

Kabul: 30.09.2024

Abstract

In theoretical terms, sustainability encompasses many different phenomena such as finance, ecology, and social sustainability. However, there is no such research on how this term is perceived by the stakeholders of universities in Turkey. In the present study, for the first time in Turkey, social representations of sustainability in higher education were investigated with the participation of 165 undergraduate students at a state university with institutional accreditation. The ages of the participants ranged between 18 and 43. The diversity ($d = .70$) and rarity ($d = .75$) indices showed that students did not have a common understanding of sustainability. Additionally, it was revealed that the words "quality", "hygiene", "efficiency", "food", "education", "technology", "recycling", "energy", and "transport" had an important place in the social representation structure of sustainability. In general, it was observed that students constructed the concept of sustainability through other institutional concepts, their own needs and environmental issues. It is concluded that the social and economic aspects of sustainability were relatively ignored. The social and economic aspects of sustainability were relatively ignored. The findings of the research were discussed in terms of higher education policies to be developed to create a more comprehensive and common organizational understanding of the concept of sustainability at Turkish universities.

Key Words: Sustainability, Higher Education, Social Representations, Hierarchical Association Test

^a Öğr. Gör. Dr. Ergül Söylemezoğlu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ergul@comu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-1714-1865.

^b Arş. Gör. Dr. Gamze Özdemir Planalı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gamzeozdemir@comu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-2665-9773

1. GİRİŞ

Sürekli artan dünya nüfusuna oranla sanayileşmenin ve tüketim alışkanlıklarının kontrolsüz biçimde hızlanmasına karşı kaynakların sınırlı olmasından yola çıkan sürdürülebilirlik kavramı; gelecek nesillere daha yaşanılabilir sağlıklı bir dünya, çevre, çalışma ve yaşama ortamı bırakmak açısından büyük önem arz etmektedir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'na (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* [UNESCO]) göre, toplumun ve hükümetlerin küresel ve yerel sürdürülebilirlik sorunlarını ele alması gelecek nesiller için hayati öneme sahiptir (UNESCO, 2017: 1). Bu anlamda bir toplumun içinde söylem gücü bulunan kanaat önderlerine ve örgütlere giderek artan bir sorumluluk düştüğünü söylemek mümkündür.

Bu perspektiften bakıldığında, yükseköğretim kurumlarına da önemli bir pay düştüğü söylenebilir. Çünkü üniversitelerin gelecek nesillerin yetiştiği yegâne yerler olması beklenir. Bu nedenle, kıt kaynakların gelecek nesillere korunarak bırakılmasını sağlamak ile ilgili zorlukların üstesinden gelmek için en önemli eylem projelerinin yaratılacağı mekânların yükseköğretim kurumları olduğu düşünülebilir. UNESCO ile "Birleşmiş Milletler (BM) Gündemi 2030" Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları da üniversitelerin sürdürülebilir bir toplum inşa etmedeki rol ve sorumluluklarına değinmiştir (Fissi vd., 2021: 2). Bu anlamda yükseköğretim kurumlarından, sürece yönelik farkındalık sağlanmasında ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde öncülük etmeleri beklenmektedir (Ramisio vd., 2019: 304-307).

Aslında yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilirlik yönündeki çalışmalarının elli yılı aşkın bir süredir mevcut olduğu görülmektedir. Wright'ın (2002: 106) belirttiği üzere yükseköğretimde sürdürülebilirlik çalışmaları, 1970'li yıllarda "Stockholm Bildirgesi ve Talloires Deklarasyonu" ile başlamıştır. Öte yandan bu yöndeki araştırmaların 2000'li yıllardan itibaren ivme kazandığı görülmektedir. Çünkü iklim krizi, sosyal dengesizlikler, kıt olan gıda, su ve enerji kaynakları ve bozulan çevresel yapı gibi nedenlerle insanlık, üstesinden gelmek için büyük çaba sarf etmesi gereken zorlu bir sürece girmiş; ve bu farkındalık doğrultusunda yükseköğretim kurumlarına yönelik beklentiler artmıştır.

Günümüzde yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramı ekoloji, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik ana temalarına göre sınıflandırılmaktadır (Amrina ve Imansuri, 2015: 12). Birbirlerinden farklı ve oldukça kapsamlı olan bu üç alanda üniversitelere büyük sorumluluk düşmekte ve bu sorumluluğu ne düzeyde yerine getirdikleri pek çok gösterge doğrultusunda takip edilmeye çalışılmaktadır. Tanç ve arkadaşlarına (2022: 94) göre ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının %57'si sürdürülebilirliğe yönelik çalışmalar yürütmektedir. Üniversitelerin bu süreci sürdürülebilirlik komitesi ve/veya koordinatörlüğü çerçevesinde sürdürülebilirliğe yönelik politika ve stratejiler geliştirerek yönetmeye başladığı ve bazılarının, dünyaca kabul gören sıralamalarda (örn., *Times Higher Education*, *Quacquarelli Symonds*, *UI GreenMetric*) yer aldığı görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde de, üniversiteler kapsamında karbon ayak izi, su ayak izi, atık yönetimi, geri dönüşüm, yeşil üniversite, ekoloji, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği, sürdürülebilir kalkınma, kurumsal ve sosyal sürdürülebilirlik, eğitim teknolojileri, eğitim kalitesi, yüksek öğretimde yalın uygulamalar, etik, öğrencilerin sürdürülebilirlik kapsamındaki ders öğrenme kazanımları, program çıktıları ile öğrenci iş yüküne yönelik katkılarının incelenmesi ve sürdürülebilirliğin lisans programlarında proje bazlı dersler ile ilişkilendirilmesi gibi konularda birçok çalışma olduğu görülmektedir (Alfirević vd., 2019: 67; Amrina ve Imansuri, 2015: 11-12; Bozoğlu ve Çiğirim 2022: 146; Caradonna, 2014: 234; Elmassah vd., 2022: 1-2; Filho vd., 2019: 1395-1397; Finnveden vd., 2019: 2-4; Fissi vd., 2021: 2-5; Klein vd., 2023: 260-264; Öztürk, 2018: 580-581; Rampasso vd., 2023: 233-234; Rushinko, 2010: 252-257; Scoones, 2007: 589-590; Van Weenen 2000: 29-30; Velazquez vd., 2006: 814-817; Wright ve Shore 2017: 92-110). Nasır (2012: 139-141), ülkemiz yükseköğretimi için eğitimcilerin eğitimi, ders programlarına sürdürülebilirliğin eklenmesi ve bu konuda açık derslere yer verilmesi, üniversitelerde sürdürülebilirlik merkezlerinin açılması ve ulusal sürdürülebilirlik platformlarının oluşturulması gibi önerilerde bulunmuştur (Bozoğlu ve Çiğirim 2022). Günerhan ve Günerhan (2016: 60) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ise hâlihazırda var olan modellere benzer temelde bir sürdürülebilir üniversite modeli önerilmiştir.

Öte yandan, hem değerlendirme kriterlerinde hem de bilimsel alan yazında görece göz ardı edilen bir durum, yükseköğretimdeki farklı disiplin ve alanlarda bu kavramın nasıl inşa edildiğidir. Diğer bir ifadeyle, ortak amaçlara sahip olarak eyleme geçmek için, bir yükseköğretim kurumunun iç ve dış paydaşlarınca sürdürülebilirlik kavramına yönelik ortak ve kapsamlı bir anlayışın geliştirilip geliştirilememesi meselesinin önemli olduğu düşünülebilir. Çünkü bir olgunun bir insan grubu tarafından paylaşılan anlamı, teorik ya da bilimsel anlamından farklı olabileceği gibi, bu bireylerin ilgili sosyal olguya yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını da "sosyal temsiller" olarak kavramsallaştırılan bu paylaşılan anlamlar belirlemektedir (Moscovici, 1984: 12-13; 2000: 26-28). Bu perspektiften bakıldığında, "yükseköğretimde sürdürülebilirlik" kavramının sosyal temsillerini keşfetmenin onun hangi boyutlar açısından ihmal edildiğini göstermek açısından da önemli olabileceği görülebilir. Bu bakış açısı, yükseköğretimde sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesine yönelik iyi örnek ve uygulamaların açığa çıkmasına ve ihmal edilen yönlerinin tespiti doğrultusunda bu alanları geliştirmeye yönelik uygulamalar ve politikalar geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Dolayısıyla bu araştırmada, Türkiye'de bir üniversitede, yükseköğretimin en önemli paydaşı ve gelecek nesillerin temsilcisi olan üniversite öğrencilerinin sosyal temsillerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramı ekoloji, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik ana temalarına göre sınıflandırılrsa da (Amrina ve Imansuri, 2015: 12), bu kavramın günlük yaşantıda, bir üniversite bünyesinde nasıl inşa edildiği açık değildir. Dolayısıyla öncelikle, yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramının paylaşılan anlamının açığa çıkarılmasına ihtiyaç vardır.

Bu amaç doğrultusunda, Sosyal Temsil Kuramından yararlanmak mümkündür. Sosyal Temsil Kuramı, Moscovici (1984, 2000) tarafından geliştirilmiş olup, temelde insanların, diğer insanlar, olaylar ve olgular ile ilgili algısal ve bilişsel gerçekliğini düzenleyen ve “sosyal temsiller” olarak isimlendirilen kavramın oluşum sürecini ve yapısal özelliklerini açıklamayı hedeflemektedir.

Sosyal temsiller, kısaca, sosyal bir grup tarafından ve belirli bir konuda paylaşılan ortak görüşler olarak açıklanabilir (Rateau vd., 2012: 478). Sosyal temsillerin üretilmesinin altında, tanıdık olmayandan bahsedememenin verdiği gerilimin ortadan kaldırılması motivasyonu yatmaktadır (Moscovici, 1984; 2000). Diğer bir ifadeyle, bir sosyal grup, karşılaşılan bir başka insan, bir insan topluluğu, bir olay ya da bir kavram hakkında iletişim kurabilmek için, ona dair ortak sosyal temsiller üretirler; böylece tanıdık olmayı tanıdık hale çevirir ve bilinmeyen ortaya çıkardığı tehdidi giderebilirler.

Kurama göre, bir sosyal temsilin oluşumu iletişim ve işbirliğini gerektiren bazı aşamalara tâbidir. Bu aşamalar “demir atma” (*anchoring*) ve “nesneleştirme” (*objectifying*) olarak isimlendirilir (Moscovici, 1984; 2000). Demir atma, bilinmeyen, önceden aşına olunan kategoriler arasından en uygun olanına yerleştirilmesini ifade ederken; nesneleştirme ise onun somut hale getirilmesi anlamını taşır. Bu süreçler sayesinde, herhangi bir canlı, olay veya kavram için bir sosyal temsil üretilir ve tanıdık olmayan tanıdık hale getirilmiş olur. Ancak, bir sosyal temsil her zaman üretildiği gibi kalmaz; aksine zaman içinde değişip dönüşebilir. Dolayısıyla bu süreçlerin sürekliliğinden söz etmek mümkündür (Moscovici, 1984; 2000).

Öte yandan, oluşumunun ardından bir sosyal temsili, kendi içinde organize olmuş bir yapı olarak ele almak mümkündür. Abric’e (1993: 75-76) göre, bir sosyal temsilin yapısı “merkezi sistem” (*central system*) ve “çevresel sistem” (*peripheral system*) olmak üzere ikili bir düzene sahiptir. Bu düzende merkezi sistemin görevi, sosyal temsile anlamını vermek ve mümkün olduğunca onu sabit tutmakken; çevresel sistemin görevi bir yandan merkezi çekirdeği somutlaştırarak desteklemek diğer taraftan temsilin anlamsal olarak zaman içindeki dönüşümünü mümkün kılmaktır (Abric, 1993: 75-76).

Bu kavramsal çerçeveden hareketle, bir kavramın bir insan grubu tarafından paylaşılan anlamının, teorik ya da bilimsel anlamından farklı olabileceği, bilimsel ya da teorik anlamın paylaşıldığı ölçüde sosyal temsillerin oluşumunda rol oynayacak çok sayıda unsurdan yalnızca birkaçına karşılık geldiği görülmektedir. Ayrıca ilgili sosyal kavrama yönelik duygu, düşünce ve davranışlara da o kavramın paylaşılan sosyal temsillerinin rehberlik etmesini beklemek akla yatkındır (Moscovici, 1984: 12-13; 2000: 26-28). Öte yandan yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramının ekoloji, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik ana temalarına göre sınıflandırıldığı (Amrina ve Imansuri, 2015: 12), bu kavrama yönelik araştırmaların elli yılı aşkın bir süredir mevcut olduğu (Wright, 2002: 106) ve ülkemizde de çok sayıda üniversitede önemli görülerek çalışıldığı (Tanç vd., 2022: 94) göz önünde bulundurulduğunda, “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramına yönelik sosyal temsillerin oluştuğunu ve bu sosyal temsillerin kendi içinde organize olmuş bir yapıya sahip olduğunu varsaymak mümkündür. Dolayısıyla bu kavrama yönelik duygu, düşünce ve davranışları tespit edebilmek için, öncelikle onlara rehberlik eden sosyal temsilleri açığa çıkarmak gerektiği görülebilir. Ancak ulaşılabildiği kadarıyla, yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramının sosyal temsilleri oldukça az incelenmiştir. Örneğin Sonetti ve arkadaşları (2021: 5) tarafından İtalya’da yürütülen bir araştırmada, üniversitenin paydaşlarından sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsilleri incelenmiştir. Bulgular, akademisyenler, teknik personel ve üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik sosyal temsillerinin merkezi sistem olarak isimlendirilen ve temsile asıl anlamını sağlayan alanda benzerlikler olduğunu açığa çıkarmıştır. Ancak çevresel sistem olarak isimlendirilen ve görevi merkezi çekirdeği destekleyerek anlamı güçlendiren ve somutlaştıran alanlar açısından çalışmadaki gruplar arasında farklılıklar izlenmiştir. Ayrıca alanda uzman olduğunu düşünenlerin dahi, sürdürülebilirlik kavramına yönelik bütüncül bir anlayış geliştiremediği açığa çıkmıştır. Türkiye bağlamında ise yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramının sosyal temsillerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir araştırmaya ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada, tespit edilen bu eksikliğin giderilmesi ve Türkiye’de bir üniversitede, yükseköğretimin en önemli paydaşı ve gelecek nesillerin temsilcisi olan üniversite öğrencilerinin yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsillerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin sosyal temsillerinin ortaya çıkarılmasıdır. Dolayısıyla araştırma keşifsel özelliğe sahip nitel bir araştırmadır. Araştırmanın temel sorusunu “üniversite öğrencilerinin yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsillerinin içeriği ve yapısı nedir?” olarak ifade etmek mümkündür.

Bu amaçla, katılımcılara sosyal temsil araştırmalarında sıklıkla kullanılan çağrışımsal bir test sunulmuş (bkz., 3.2.1. Hiyerarşik Çağrışım Testi) ve elde edilen nitel cevaplar, temsil araştırmalarında kullanılan bazı analiz yöntemleri ile incelenmiştir. Bu analiz yöntemlerinden ilki, elde edilen nitel cevapların frekansları üzerinden bazı indeks değerlerinin hesaplanmasıdır. Bu kapsamda, bu çalışmada çeşitlilik (*diversity*) ve nadirlik (*rarity*) indekslerinden yararlanılmıştır. Çeşitlilik indeksi ilgili temsil objesine yönelik fikir birliği düzeyine işaret ederken, nadirlik indeksi ise bilişsel organizasyonun ne düzeyde var olduğunu ortaya çıkarır. Farklı kelimelerin sayısının tüm kelime sayısına oranı çeşitlilik indeksini; bir kez ifade edilmiş kelime sayısının farklı kelimelerin sayısına oranı ise nadirlik indeksini verir. Her iki indeks de söz birleştirilmemiş^c kelime sayıları üzerinden hesaplanır ve her ikisi de 0 ile 1 arasında bir değer alır. Çeşitlilik indeksi 0'a yaklaştıkça, temsil objesinin anlamına yönelik daha fazla fikir birliğinin olduğu anlaşılır. Nadirlik indeksi 0'a yaklaştıkça, temsil objesine yönelik yerleşmiş bir bilişsel organizasyonun varlığından söz edilebilir (bkz., Flament ve Roquette, 2003; akt., Orosz ve Roland-Lévy, 2013: 161-162; Rouquette ve Flament, 2003; akt., Rodrigues vd., 2015: 168).

İndekslerin hesaplanmasının ardından, sosyal temsillerin içeriğini ve yapısını keşfetmek için prototip analizi (*prototypical analysis*) uygulanmıştır. Prototip analizi, hiyerarşik çağrışım testinden elde edilen kelimelerin frekans ve önem düzeylerinden yararlanarak sosyal temsilin içeriği ve yapısının keşfedilmesini mümkün kılan bir analizdir (Lo Monaco vd., 2017: 310-311). Analiz sonucunda, temsilin yapısına ilişkin 4 kategori elde edilir. Bunlardan ilki, frekans düzeyi ve önemi yüksek olan kelimelerin yer aldığı “merkezi çekirdek” alanıdır. İkincisi, frekansı yüksek; ancak önemi görece düşük görülen kelimelerin konumlandığı “birinci çevresel alan”dır. Üçüncüsü, az kişi tarafından ifade edilmiş; ancak buna karşın önemli görülmüş kelimeleri içeren “çelişen unsurlar alanı”dır. Son olarak elde edilen kategori ise “ikinci çevresel alan” olarak isimlendirilir ve bu alan hem frekansı hem de önemi düşük olan kelimeleri içerir (Abric, 2003; akt., Dany vd., 2015: 492-493).

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsillerini keşfetmek için, son olarak benzerlik analizinden yararlanılmıştır. Benzerlik analizi, hiyerarşik çağrışım testinden elde edilen kelimeler arasındaki çağrışımsal ilişkiyi ortaya çıkarmayı sağlayan grafiksel bir analizdir. Ayrıca sosyal temsilin merkezi unsurları ve bilişsel organizasyonu hakkında ipuçları sunduğu düşünülmektedir (bkz., Flament, 1986; akt., Doise vd., 1993: 32-33). Tüm bunlara ek olarak, katılımcıların sosyal temsillerinin olumluluk değerleri, çağrışımsal ifadelerine atadıkları olumluluk değerlerinin ortalamasının hesaplanması ile incelenmiştir.

Özetle, kişisel niyetle yürütülen bu çalışmada, “üniversite öğrencilerinin yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsillerinin içeriği ve yapısı nedir” sorusuna cevap aranmış; çağrışımsal olarak elde edilen veriler, sosyal temsil çalışmalarında kullanılan bazı analiz yöntemleri ile incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, çalışmada kullanılan ölçüm araçları ve araştırma süreci ise aşağıda ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır.

3.1. Örneklem

Araştırmaya Türkiye’de, Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) tarafından koşullu akreditasyona sahip bir kamu üniversitesi olan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde lisans eğitimini sürdüren 182 kişi katılmıştır. Eksik değerler nedeniyle 16 kişinin, araştırma kriterlerini karşılamaması nedeniyle ise 1 kişinin verisi analizlerden çıkarılmıştır. Böylece araştırma 122’si kadın (%73.94), 43’ü erkek (%26.06) olmak üzere toplam 165 kişinin verisi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 43 arasında değişmektedir ($\bar{X} = 20.50$; $SS = 3.32$). Katılımcıların 72’si (%43.64) Uygulamalı Bilimler, 44’ü (%26.67) Diş Hekimliği, 41’i (%24.85) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde eğitim görmektedir. Kalan 8’i ise diğer fakültelere (İktisadi ve İdari Bilimler, Fen, Mühendislik, Siyasal Bilgiler) kayıtlı olan öğrencilerdir (%4.84). Katılımcıların 66’sı (%40.00) birinci, 46’sı (%27.88) ikinci, 14’ü (%8.48) üçüncü, 39’u (%23.64) dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların tamamı, daha önce sürdürülebilirlik ile ilgili herhangi bir eğitime katılmadıklarını belirtmişlerdir.

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Hiyerarşik Çağrışım Testi

Hiyerarşik çağrışım testi, sosyal temsil çalışmalarında temsil objesine yönelik sosyal temsillerin içeriğini ve yapısını ortaya çıkarmak için kullanılan bir testtir (Lo Monaco vd., 2017: 309-311). Bu testte katılımcılardan temsil objesine yönelik çağrışımsal kelimeler istenir ve ardından bu kelimeleri bir önem düzeyine göre sıralamaları talep edilir. Son olarak, her bir çağrışımın ne düzeyde olumlu değerlendirildiği sorulur. Bu çalışmada katılımcılardan “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramı ile ilgili 7 adet kelime yazmaları istenmiş; ardından bu kelimeleri önemine göre sıralamaları beklenmiştir. Son olarak, her bir kelimenin ne derece olumlu olduğu 5’li derecelendirme ölçeği üzerinden yanıtlanmıştır (-2 = Çok olumsuz, 0 = Nötr, +2 = Çok olumlu).

^c Söz birleştirme (lemmatization), kelimelerin köküne indirilmesi ve anlamsal olarak benzer ifadelerin ortak bir çatı altında toplanması işlemi ifade eder.

3.2.2. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyetini, yaşını, eğitim gördükleri fakülteyi ve sürdürülebilirlik eğitimi alıp almadıklarını tespit etmeye yönelik soruları içermiştir.

3.3. Süreç

Araştırmanın uygulama izni ilgili üniversitenin Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulundan, üniversite kapsamında araştırmanın uygulanmasına yönelik izinler ise ilgili üniversitenin Rektörlük makamından alınmıştır. Veri toplama süreci, çalışmanın üniversite bünyesinde duyurulması ile başlatılmıştır. Anket, bilgi onam formunu okuyarak araştırmaya katılmaya gönüllü olduğunu belirten öğrencilere SurveyMonkey isimli yazılım aracılığı ile çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Anketin yanıtlanma süresi ortalama 10 dakika sürmüştür. Veri toplama aşaması ardından veri analiz süreci yürütülmüştür. Analizler SPSS ve IRaMuTeQ yazılımları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Nadirlik ve Çeşitlilik İndeksleri

Sosyal temsillerin içeriğine dair ilk bilgileri sağlamak için nadirlik ve çeşitlilik indekslerinden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen toplam kelime sayısı 1155'tir. Farklı kelime sayısı 810'dur. Bir kez belirtilmiş kelime sayısı ise 610'dur. Bu değerlerden hareketle çeşitlilik indeksi 0.70; nadirlik indeksi ise 0.75'tir. Bu değerler doğrultusunda katılımcılar arasında "yükseköğretimde sürdürülebilirlik" kavramına yönelik fikir birliğinin ve bilişsel organizasyonun görece düşük olduğu anlaşılmıştır.

4.2. Prototip Analizi Bulguları

Yükseköğretimde sürdürülebilirlik sosyal temsillerinin içeriğinin ve yapısının keşfedilebilmesi için prototip analizinden yararlanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda önce "yükseköğretimde sürdürülebilirlik" kavramına yönelik söz birleştirme işlemi yapılmış; ardından elde edilen kelimeler prototip analizi ile incelenmiştir. Analiz için minimum frekans eşiği 4 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile en az dört kişi tarafından kullanılan kelimeler analize dâhil edilmiştir. Önem düzeyi için kesme puanı 3.89; frekans için kesme puanı 12.75 olarak hesaplanmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Yükseköğretimde Sürdürülebilirlik Kavramına Yönelik Prototip Analizi Sonuçları

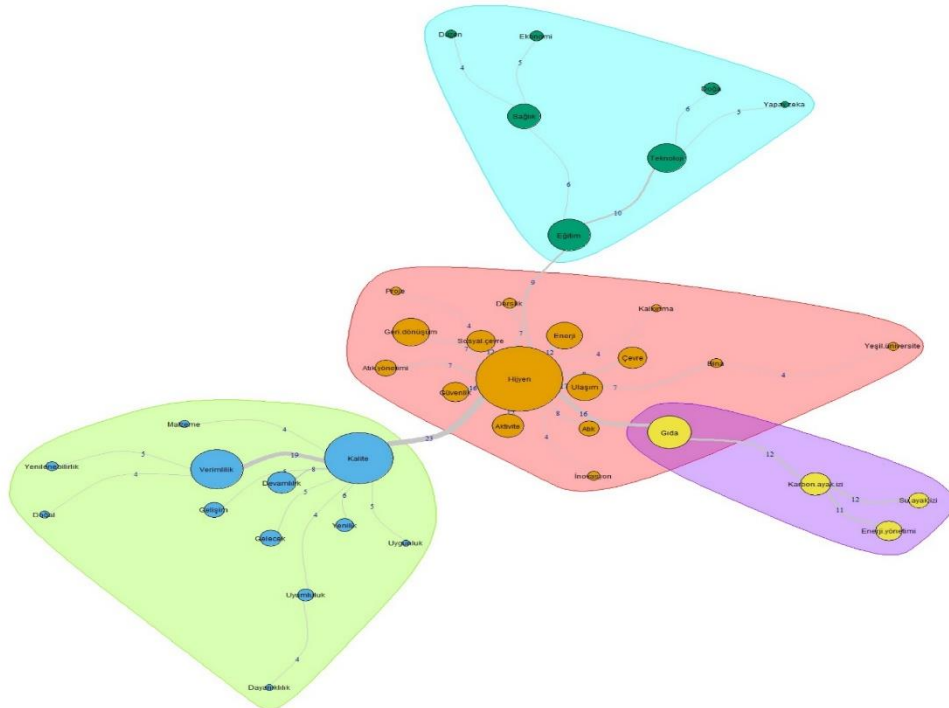
		Önem Ort. \leq 3.89			Önem Ort. $>$ 3.89		
		Merkezi Çekirdek			Birinci Çevresel Alan		
		Kelime	f	Ort.	Kelime	f	Ort.
Frekans \geq 12.75	Kalite	50	3.40	Hijyen	65	4.06	
	Verimlilik	38	3.84	Enerji	25	4.88	
	Gıda	33	3.67	Ulaşım	25	4.28	
	Eğitim	30	2.90	Aktivite	22	4.95	
	Teknoloji	27	3.40	Devamlılık	21	4.19	
	Geri dönüşüm	26	3.62	Karbon ayak izi	21	4.19	
	Sağlık	23	2.87	Sosyal çevre	20	4.15	
	Çevre	20	3.85	Atık	14	5.71	
	Güvenlik	18	3.61	Gelişim	14	4.14	
	Enerji yönetimi	18	3.22	Su ayak izi	14	4.50	
	Gelecek	15	3.07				
Atık Yönetimi	15	3.80					
		Çelişen Unsurlar Alanı			İkinci Çevresel Alan		
		Kelime	f	Ort.	Kelime	f	Ort.
Frekans $<$ 12.75	Doğa	11	3.72	Yenilik	12	4.00	
	Kaynak	10	3.40	Uyumluluk	11	4.27	
	Derslik	9	3.22	Ekonomi	9	4.33	
	İnovasyon	8	3.38	Yenilenebilirlik	8	4.75	
	Bina	8	3.75	Yeşil üniversite	7	5.43	
	İhtiyaç	7	3.57	Proje	7	4.43	
	Sorumluluk	6	3.17	Düzen	7	4.57	

Yenilenebilir enerji	6	2.67	Çalışmak	7	4.86
Akademik kadro	6	2.67	Doğal	6	4.50
Kalkınma	6	2.33	Bilim	6	4.33
Disiplin	6	2.67	Tüketim	6	6.00
Dayanıklılık	5	3.40	Tasarruf	6	4.00
Başarı	5	2.80	Malzeme	6	4.67
Su	5	3.60	Uygunluk	5	4.40
Yapay zekâ	5	3.80	Ağaçlandırma	5	4.80
Yaşam	4	3.75	Ulaşılabilirlik	5	5.40
Sosyal sorumluluk	4	2.25	Çevreyi koruma	5	4.00
Organizasyon	4	3.75	İklim krizi	5	4.40
Dönüşüm	4	2.75	Koruma	4	4.25
Uygulama	4	3.25	Farkındalık	4	4.25
Dünya	4	3.75	Akreditasyon	4	6.00

Tablo 1 incelendiğinde, “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” sosyal temsilinin merkezi çekirdeğinde “kalite”, “verimlilik”, “gıda”, “eğitim”, “teknoloji”, “geri dönüşüm”, “sağlık”, “çevre”, “güvenlik”, “enerji yönetimi”, “gelecek” ve “atık yönetimi” kelimelerinin yer aldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” sosyal temsillerinin bu alanda yer alan anlamlar üzerinden şekillendiği söylenebilir. Merkezi çekirdeği destekleme ve somutlaştırma görevi bulunan birinci çevresel alan incelendiğinde, bu alanda “hijyen”, “enerji”, “ulaşım”, “aktivite”, “devamlılık”, “karbon ayak izi”, “sosyal çevre”, “atık”, “gelişim” ve “su ayak izi” kelimelerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Küçük bir insan grubu için merkezi çekirdek rolünü üstlendiği düşünülen çelişen unsurlar alanı incelendiğinde, bu alanda yer alan ve en önemli görülen başlıca kelimelerin “sosyal sorumluluk”, “kalkınma”, “akademik kadro”, “yenilenebilir enerji” ve “dönüşüm” olduğu fark edilmektedir. Kişilerarası farklılıklara işaret edebilecek olan ikincil çevresel alanda ise frekans açısından öne çıkan kelimelerin “yenilik”, “uyumluluk” ve “ekonomi” olduğu görülmektedir. Ayrıca bu alanda “yeşil üniversite”, “ağaçlandırma”, “çevreyi koruma” ve “iklim krizi” gibi ifadeler de yer almıştır.

4.3. Benzerlik Analizi Bulguları

Yükseköğretimde sürdürülebilirlik sosyal temsillerinin bilişsel organizasyonu ve yapısı konusunda daha fazla bilgi ortaya çıkarabilmek adına benzerlik analizinden yararlanılmıştır. Benzerlik analizi için çağrışımlar arası ilişkiye yönelik frekans eşiği 3 olarak alınmıştır. Analiz sonucunda elde edilen grafik Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1’de görülebileceği üzere, yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramına yönelik çağrışımlar “hijyen”, “kalite”, “gıda” ve “eğitim” üzerinden şekillenmiştir. “Hijyen” kelimesi, “güvenlik”, “ulaşım”, “atık”, “enerji”, “aktivite”, “sosyal çevre” gibi çağrışımları beraberinde getirmiştir. “Kalite” kelimesi en çok “verimlilik”, “gıda” kelimesi en çok “karbon ayak izi” ve “su ayak izi”, “eğitim” en çok “teknoloji” kelimesi ile kullanılmıştır.

4.4. Olumluluk Düzeylerinin İncelenmesi

Öncelikle katılımcıların “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramına yönelik olumluluk değerlendirmeleri yeniden kodlanmıştır (1 = çok olumsuz; 5 = çok olumlu). Ardından her katılımcı için ortalama olumluluk puanı hesaplanmıştır. Son olarak tüm katılımcıların olumluluk puanlarının ortalamaları alınmıştır. Katılımcıların “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramına yönelik değerlendirmelerinin ortalaması 3.89’dur ($SS = 0.95$). Bu durum, sürdürülebilirlik kavramının sıklıkla olumlu çağrışımlar üzerinden inşa edildiğinin işareti olarak değerlendirilebilir.

5. TARTIŞMA

Yükseköğretim kurumları dünyanın gelecekteki karar vericilerini ve toplumu eğiterek ortak değerlerin şekillendiricisi rolüne sahip olduklarından; sürdürülebilirliğe yönelik bilincin oluşmasında, içselleştirilmesinde, sürdürülebilir kalkınmanın toplumsal ve çevresel etkilerinin yaygınlaştırılmasında stratejik bir öneme sahiptir. Bu önem doğrultusunda, yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilirlik meselesi yarım yüzyılı aşkın bir süredir ele alınmaktadır (Wright, 2002: 106). Günümüzde ise üniversiteler bir taraftan sürdürülebilirlik ile ilişkili komite/koordinatörlükler açarak stratejik planlar geliştirirken, diğer taraftan uluslararası kabul gören göstergelere göre sürekli olarak değerlendirilmektedir.

Ancak yükseköğretim kurumlarının paydaşları için sürdürülebilirlik kavramının ortak ve kapsamlı bir inşası sağlanabilmekte midir? Yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramı ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik süreçlerini içinde barındıran kompleks bir kavramdır (Amrina ve Imansuri, 2015: 12). Öte yandan topluluklar bir kavramın sosyal temsilini, önceden var olan sosyal temsilleri ve iletişim yolu ile inşa ederler. Sahip oldukları sosyal temsiller ise davranışlarına kılavuzluk eder (Moscovici, 1984: 12-13; 2000: 26-28). Bu perspektiften bakıldığında bir yükseköğretim kurumunda sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsillerin ortaklığının, davranışa yönelik ortaklığı da beraberinde getirmesi beklenebilir. Aksi halde, yönetsel düzeyde gerçekleştirilen eylemlerin paydaşlara tekabül etmediği ileri sürülebilir. Sürdürülebilirlik için inşa edilen sosyal temsillerin, onun kompleks yapısını ne derece kapsadığı da önemli bir başka sorundur. Sürdürülebilirliğin, belirli yönlerini dışlayan sosyal temsillerin varlığı, onun ihmal edilen yönlerine işaret edebilir ve bunların keşfi yeni stratejiler geliştirilmesine olanak sağlayabilir. Buradan hareketle, şimdiki çalışmada, Sürdürülebilirlik Koordinatörlüğüne ve koşullu akreditasyona bir yükseköğretim kurumunda, üniversitelerin en önemli paydaşları ve gelecek nesillerin temsilcisi olan öğrencilerinin “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramına yönelik sosyal temsillerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada elde edilen en önemli bulgulardan biri, “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramına yönelik çeşitlilik ve nadirlik indekslerinin yüksekliğidir. Bu bulgu, söz konusu kurumda sürdürülebilirlik kavramına yönelik ortak bir anlamın henüz yeterince gelişmediğine işaret etmektedir. Kurum bağlamında düşünüldüğünde, Sürdürülebilirlik Koordinatörlüğünün görece yeni açılmış olmasının bu bulguda etkisi olduğu düşünülebilir. Öte yandan sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkili gençler arasında toplumsal bir farkındalık eksikliğinin olası bir işareti olarak değerlendirmek de mümkündür.

Bir başka önemli bulgu, yükseköğretimde sürdürülebilirlik kavramının merkezinde “kalite” kavramının yer almasıdır. Bu bulgunun iki olası nedeni olduğu düşünülebilir. İlki, bağlamdan bağımsız olarak “kaliteli” olanın sürdürülebilir olduğuna yönelik inançtır. İkincisi ise söz konusu yükseköğretim kurumunun kendi özellikleri doğrultusunda anlaşılabilir. Veri toplama sürecinin gerçekleştiği üniversitenin Kalite Güvencesi Ofisi, 2019 yılı itibarıyla etkin bir biçimde akreditasyon çalışmalarına başlamış ve kalite güvencesi konusunda paydaşlarına çok sayıda eğitim vermiştir. 2021 yılında YÖKAK tarafından 2 yıllık akreditasyona uygun bulunmuş olan kurum, hâlihazırda 5 yıllık akreditasyon için gerekli olan değerlendirme sürecine hazırlanmaktadır. Öğrenciler, resmi web sayfası ve sosyal medya hesaplarının yanı sıra, yönetim tarafından düzenlenen etkinliklerde ve derslerle ilişkili süreçlerde (örn., ders izlenceleri için Bologna’nın takibi, sınav sorularının öğrenim çıktılarıyla ilişkisinin verilmesi vb.) açık ya da örtük bir biçimde “kalite” ifadesi ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla “sürdürülebilirlik” gibi görece kurumsal bir ifadeyi, bir başka kurumsal ifade olan “kalite” kavramı üzerinden anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışmaları mümkündür. Öte yandan bu bulgu, sürdürülebilirlik kavramının kendisinin yeterince içselleştirilmemiş olduğu çıkarımını da düşündürmektedir.

Sosyal temsil yapısı ve içeriği incelendiğinde, sürdürülebilirliğin çevresel mesellere yönelik çeşitli çağrışımlar üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır. “Geri dönüşüm”, “çevre”, “atık yönetimi”, “karbon ayak izi”, “su ayak izi”, “doğa”, “ağaçlandırma”, “çevreyi koruma” ve “iklim krizi” çağrışımları buna örnektir. Günümüzde, çevresel sorunların hat safhaya ulaşmış olmasının bu gelişmede rol oynadığını düşünmek mümkündür. Özellikle son yıllarda çevre meselelerine yönelik

artan medya/sosyal medya ilgisinin bu bulguda rolü de yadsınamaz. Öte yandan sosyal temsiller incelendiğinde, sürdürülebilirlik ile ilişkili sosyal ve ekonomik kapsamların, sürdürülebilirliğin paylaşılan anlamında kendine yeterince yer bulamadığı dikkat çekmektedir. Sürdürülebilirliğin bütüncül olarak kavranışındaki bu eksiklik, Sonetti ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla da tutarlıdır.

Son olarak, ikinci çevresel alanda yer alan çağrışımın önemli olduğu düşünülebilir. Çok sayıda kişi tarafından bildirilmiş; ancak görece düşük önem atfedilmiş bu ifadelerin başında “hijyen” kelimesi gelmektedir. Aynı alanda yer alan “ulaşım” ve “sosyal çevre” kelimeleri ile düşünüldüğünde ve bağlam göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin bu ifadelerinin kurumdan karşılanmasını bekledikleri ihtiyaçları ile örtüştüğü söylenebilir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de ilk kez sürdürülebilirlik kavramına yönelik sosyal temsilleri keşfedilmesine imkân sağlamış olması açısından önemlidir. Elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde, “yükseköğretimde sürdürülebilirlik” kavramının öğrenciler arasında ortak ve kapsamlı bir biçimde inşa edilmediği anlaşılmaktadır. Onlar bu kavramı, daha fazla muhatabı oldukları bir başka kurumsal kavram olan “kalite” kavramı, ekolojik sorunlar ve üniversite bünyesindeki ihtiyaçları üzerinden inşa ediyor gibi gözükmektedirler. Ancak elde edilen bulguların, tek bir kurumun kültürünü yansıttığı gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca, verilerin toplandığı yükseköğretim kurumunda 21 fakülte bulunmasına karşın, çevrimiçi katılım kısıtlı sayıda fakülteye kayıtlı öğrenciler ile sınırlı kalmıştır. Gelecek çalışmaların Türkiye’deki farklı kurumları kapsayacak şekilde yürütülmesi önerilebilir. Buna ek olarak, yükseköğretim kurumlarının diğer önemli paydaşları olan akademik ve idari kadrolarında sürdürülebilirlik kavramının inşasının nasıl gerçekleştiğini incelemek de sürdürülebilirlik stratejilerinin geliştirilmesine fayda sağlayabilir.

Öte yandan elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda yükseköğretim kurumları için önerilerde bulunmak da mümkündür. Bu kapsamda yükseköğretim kurumlarının kurumsal sürdürülebilirlik çalışmaları çerçevesinde öğrencilerin ve toplumun farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmalar yürütmesinin önem arz ettiği görülmektedir. Sosyal, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik öğrenci kulüplerinin farkındalığının artırılması, BAP projeleri kapsamında lisans öğrencilerinin sürdürülebilirlik ile ilişkili projelerinin desteklenmesi ve varsa bu desteklere yönelik bütçenin artırılması da bu bağlamda düşünülebilir.

Üst yönetimin süreci sahiplenmesi ve kurum akademik personelinin öğrenci katılımıyla birlikte, Sivil Toplum Kuruluşları ve belediyeler ile ortak BM, Avrupa Birliği ve Kalkınma Ajansı projeleri gerçekleştirilmesi de yaygın etki açısından önem arz etmektedir. Ayrıca üniversiteler müfredat ve araştırma programlarında yer alan sürdürülebilirlik faaliyetlerine yönelik ders ve çalışmaları eleştirel düşünce ve anlamlı öğrenme süreçleri açısından iç ve dış paydaş katılımıyla öğrenci iş yükü, program çıktıları ve öğrenme kazanımı ilişkisini de dikkate alacak biçimde yeniden gözden geçirmeli ve tüm bölümleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırmalıdır.

7. KAYNAKÇA

- ABRIC, J. C. (1993). “Central System, Peripheral System: Their Functions and Roles in the Dynamics of Social Representations”. *Papers on Social Representations*, 2(2): 75-78.
- ALFIREVIĆ, N., MIHANOVIĆ, D., PETKOVIĆ, S. (2019). “Higher Education Students' Understanding Of Natural And Social Sustainability: Preliminary Empirical Research In South East Europe”. 7th Redete Conference Researching Economic Development and Entrepreneurship in Transition Economies.
- AMRINA, E., ve IMANSURI, F. (2015). “Key Performance Indicators For Sustainable Campus Assessment: A Case Of Andalus University”. Mitsuo Gen vd., (Ed.), *Industrial Engineering, Management Science and Applications 2015* (11-18). Springer, London.
- BOZOĞLU, O., ve CİĞERİM, E. (2022). “Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma Ve Sürdürülebilir Üniversiteler”. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 18: 146-158.
- CARADONNA, J. L. (2014). *Sustainability: A history*. Oxford University Press.
- DANY, L., URDAPILLETA, I. ve Lo MONACO, G. (2015). “Free Associations And Social Representations: Some Reflections On Rank-Frequency And Importance-Frequency Methods”. *Quality & Quantity*, 49(2): 489-507.
- DOISE, W., CLEMENCE, A. ve LORENZI-CIOLDI, F. (1993). “The Quantitative Analysis of Social Representations”. Routledge.ELMASSAH, S., BILTAGY, M. ve GAMAL, D. (2022). “Framing The Role Of Higher Education In

- Sustainable Development: A Case Study Analysis”. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23(2): 320-355.
- FILHO, L. vd. (2019). “The Role Of Higher Education Institutions In Sustainability Initiatives At The Local Level”. *Journal of Cleaner Production*, 233: 1004-1015.
- FINNVEDEN, G., NEWMAN, J., VERHOEF, L. A. (2019). “Sustainable Development And Higher Education: Acting With A Purpose”. *Sustainability*, 11(14): 3831.
- FISSI, S., ROMOLINI, A., GORI, E. ve CONTRI, M. (2021). “The Path Toward A Sustainable Green University: The Case Of The University Of Florence”. *Journal of Cleaner Production*, 279: 1-9.
- GÜNERHAN, S., & GÜNERHAN, H. (2016). “Türkiye İçin Sürdürülebilir Üniversite Modeli”. *Mühendis ve Makina*, 57(682): 54–62.
- KLEIN, L L., DE GUIMARÃES, J.C.F., SEVERO, E.A., DORION, E.C.H. ve SCHIRMER FELTRIN, T. (2023). “Lean Practices Toward A Balanced Sustainability In Higher Education Institutions: A Brazilian Experience”. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(2): 259-278.
- LO MONACO, G., PIERMATTÉO, A., RATEAU, P. ve TAVANI, J. L. (2017). “Methods for Studying the Structure of Social Representations: A Critical Review and Agenda for Future Research”. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 47(3): 306-331.
- MOSCOVICI, S. (2000). “The Phenomenon Of Social Representations”. S. Moscovici ve G. Duveen (Ed.), *Social Representations: Explorations In Social Psychology (18-77)*. Cambridge University Press
- MOSCOVICI, S. (1984). “The Phenomenon Of Social Representations”. R. M. Farr ve S. Moscovici (Ed.), *Social Representations (3-70)*. Cambridge University Press.
- NASIR, V. A. (2012). “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yükseköğretim Politika Ve Stratejileri”. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(3), ss. 137–141.
- OROSZ, G. ve ROLAND-LÉVY, C. (2013). “Social Representation of Competition and Fraud”. *Citizenship Teaching & Learning*, 8(2): 157-177.
- ÖZTÜRK, M. (2018). “Response Of Educational Research In Turkey To The UN Decade Of Education For Sustainable Development”. *Asia Pacific Education Review*, 19: 573–586.
- RAMÍSIO, P. J., PINTO, L. M. C., GOUVEIA, N., COSTA, H. ve AREZES, D. (2019). “Sustainability Strategy In Higher Education Institutions: Lessons Learned From A Nine-Year Case Study”. *Journal of Cleaner Production*, 222: 300-309.
- RAMPASSO, I.S., ANHOLON, R., QUELHAS, O.L.G., VELAZQUEZ, L. ve MAC-LEAN, C. (2023). “Guest Editorial: Latin American Perspectives On Sustainability In Higher Education”. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 24(2): 233-234.
- RATEAU, P., MOLINER, P., GUIMELLI, C. ve ABRIC, J. (2012). “Social Representation Theory”. P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski ve E. T. Higgins (Ed.), *Handbook of Theories of Social Psychology: Volume 2 (477-497)*. Sage Publications.
- RODRIGUES, H., BALLESTER, J., SAENZ-NAVAJAS, M. P. ve VALENTIN, D. (2015). “Structural Approach of Social Representation: Application to the Concept of Wine Minerality in Experts and Consumers”. *Food Quality and Preference*, 46: 166-172.
- SONETTI, G., SARRICA, M. ve NORTON, L. S. (2021). “Conceptualization Of Sustainability Among Students, Administrative And Teaching Staff Of A University Community: An Exploratory Study In Italy”. *Journal of Cleaner Production*, 316, 128292: 1-9.
- TANÇ, G., TANÇ, Ş., ÇARDAK, A., YAĞLI, D. İ. (2022). “Türkiye’deki Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Çalışmalarının İncelenmesi”. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 66: 83-100.
- UNESCO (2017). “Guidelines On Sustainability Science In Research And Education”. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260600>
- RUSINKO, C.A. (2010). “Integrating Sustainability In Higher Education: A Generic Matrix”. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 11(3): 250-259.

- VAN WEENEN, H. (2000). "Towards A Vision Of A Sustainable University". *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 1(1): 20-34.
- VELAZQUEZ, L., MUNGUIA, N., PLATT, A. ve TADDEI, J. (2006). "Sustainable University: What Can Be The Matter?" *Journal of Cleaner Production*, 14(9-11): 810-819.
- WRIGHT, T. S. (2002). "Definitions and Frameworks For Environmental Sustainability In Higher Education". *Higher Education Policy*, 15(2): 105-120.
- WRIGHT, S. ve SHORE, C. (2017). *Death of The Public University?: Uncertain Futures For Higher Education In The Knowledge Economy*. Berghahn Books, New York.